

MAPA EDUKACJI FINANSOWEJ I UBEZPIECZENIOWEJ

III edycja

2009/10

streszczenie menedżerskie

Związek Banków Polskich

Polska Izba Ubezpieczeń

**Centrum Edukacji Bankowej i Ubezpieczeniowej
przy Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu**

Poznań, styczeń 2010

Mapa edukacji finansowej i ubezpieczeniowej 2009/10

streszczenie menedżerskie

1. Zakres przedmiotowy badania

Badaniem objęto działania edukacji ekonomicznej skierowane do uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych i studentów:

1.1 Przedmiot „Podstawy przedsiębiorczości”, obowiązkowy w szkołach ponadgimnazjalnych (podstawę programową, programy nauczania i podręczniki do tego przedmiotu oraz zarys najważniejszych zmian spowodowanych reformą programową)

1.2 Przedsięwzięcia edukacji ekonomicznej skierowane do uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, realizowane przez instytucje publiczne i organizacje pozarządowe:

- 2 olimpiady przedmiotowe;
- 18 programów edukacji ekonomicznej i 1 akcję społeczną
- 17 konkursów i gier interaktywnych.

1.3 Publikacje edukacyjne z zakresu finansów i ubezpieczeń skierowane do uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, wydawane przez instytucje publiczne i organizacje pozarządowe (m. in. Narodowy Bank Polski, Fundację Edukacji Rynku Kapitałowego, Europejski Bank Centralny):

1.4 Praktyki dla uczniów szkół gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych i studentów

1.5 Przedsięwzięcia edukacji ekonomicznej dla studentów i absolwentów szkół wyższych, realizowane przez instytucje publiczne i organizacje pozarządowe:

- 15 konkursów na najlepszą pracę naukową;
- 11 konkursów i gier interaktywnych;
- 2 programy edukacyjne;
- 2 programy praktyk.

1.6 Przedsięwzięcia edukacji ekonomicznej i programy szkoleniowe skierowane do szkół i nauczycieli:

- 3 programy edukacyjne
- 7 szkoleń

1.7 Pozostałe przedsięwzięcia edukacji ekonomicznej:

- 10 konkursów dla dziennikarzy, organizacji pozarządowych i instytucji szkoleniowych;
- 10 szkoleń i konferencji o tematyce ekonomicznej;
- 7 portali edukacji ekonomicznej;

- 2 programy stypendialne.

Mapa edukacji finansowej i ubezpieczeniowej w Polsce przedstawia ogólnopolskie działania edukacji ekonomicznej skierowane do uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, do studentów szkół wyższych i do multiplikatorów wiedzy. Przeprowadzając analizę, wzięto pod uwagę przede wszystkim programy edukacyjne opracowane przez instytucje pozaszkolne. Stanowiło to podstawę do sformułowania oceny tych programów i przedstawienia propozycji zmian, które mogą poprawić stan wiedzy ekonomicznej polskiego społeczeństwa i jego przygotowanie do funkcjonowania w warunkach integrującej się Europy. Nie uwzględniono w analizie programów radiowych i telewizyjnych, choć opisywane programy i projekty w pewnym stopniu wykorzystują media do osiągnięcia zaplanowanych celów.

2. Zakres aktualizacji III edycji mapy

W obecnie opracowanej, trzeciej wersji mapy dokonano aktualizacji programów nauczania realizowanych w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, a zawierających treści kształcenia obejmujące swoim zakresem zagadnienia związane z szeroko rozumianymi finansami, bankowością i ubezpieczeniami. Najnowsza wersja mapy przybliżyła również nowe przedsięwzięcia edukacji ekonomicznej, które nie były realizowane lub były dopiero w fazie wstępnych przygotowań podczas sporządzania pierwszej postaci mapy. Od pierwotnie realizowanych badań nad podjętą problematyką upłynęły ponad trzy lata, co pozwoliło zaktualizować ocenę przedsięwzięć i programów edukacji ekonomicznej realizowanych nieprzerwanie w ciągu lat 2006-2009. Umożliwiło to również sformułowanie nowych wniosków i sugestii wynikających z całokształtu prowadzonych analiz, zwłaszcza że część postulatów zgłoszonych w pierwotnej wersji mapy jest już realizowana.

Różnice między III edycją mapy a dwiema poprzednimi edycjami są następujące:

- w module **Edukacja ekonomiczna szkół ponadgimnazjalnych – przedmiot „Podstawy przedsiębiorczości”**:
 - o przedstawiono zmiany w podstawie programowej tego przedmiotu, które wprowadzono od czasu opracowania poprzedniej edycji mapy
 - o scharakteryzowano dwa nowe podręczniki do „Podstaw przedsiębiorczości”, które pojawiły się na rynku
 - o przybliżono również najważniejsze założenia i elementy reformy programowej, która weszła w życie z dniem 1 września 2009 roku, ze szczególnym uwzględnieniem jej następstw dla realizacji „Podstaw przedsiębiorczości”.
 - o podkreślono zasadniczo pozytywny kierunek zmian zachodzących w podejściu do tego przedmiotu.
- dodano nowy moduł **Edukacja ekonomiczna uczniów szkół podstawowych**

- w module **Edukacja ekonomiczna uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych**:
 - o zaktualizowano informacje o 16 programach edukacji ekonomicznej, dodano informacje o 5 nowych programach,
 - o zaktualizowano informacje o 10 konkursach, dodano informacje o 7 nowych konkursach,
 - o zaktualizowano informacje o 4 grupach publikacji, dodano informacje o 1 nowej grupie,
- w module **Edukacja ekonomiczna studentów**:
 - o zaktualizowano informacje o 10 konkursach, dodano informacje o 1 nowym konkursie,
 - o zaktualizowano informacje o 2 programach edukacyjnych,
 - o zaktualizowano informacje o 2 programach praktyk,
- z modułu **Pozostałe przedsięwzięcia edukacji ekonomicznej** wyodrębniono nowy moduł **Przedsięwzięcia edukacyjne skierowane do szkół i nauczycieli**
- w module **Pozostałe przedsięwzięcia edukacji ekonomicznej**:
 - o zaktualizowano informacje o 9 konkursach, dodano informacje o 1 nowym konkursie,
 - o zaktualizowano informacje o 1 programie stypendialnym, dodano informacje o 1 nowym programie stypendialnym,
 - o zaktualizowano informacje o 10 szkoleniach,
 - o zaktualizowano informacje o 3 portalach edukacyjnych, dodano informacje o 4 nowych portalach.

3. Wnioski i rekomendacje

Przeprowadzona analiza pozwala sformułować kilka wniosków i rekomendacji. Dotyczą one kręgu odbiorców realizowanych przedsięwzięć edukacyjnych, ich struktury, form i narzędzi. Wnioski można podzielić na dwie grupy. Pierwsza dotyczy konstrukcji i realizacji przedmiotu „Podstawy przedsiębiorczości”, realizowanego w liceach ogólnokształcących, liceach profilowanych oraz technikach. Druga natomiast – edukacji ekonomicznej realizowanej poza oficjalną ścieżką programu szkolnego (choć często uzupełniająca, lub wręcz zastępująca tok nauki szkolnej), a także konkursów, praktyk i innych przedsięwzięć o charakterze nadobowiązkowym.

3.1 Przedmiot „Podstawy przedsiębiorczości”

3.1.1 Od września 2002 do programu szkół ponadgimnazjalnych wprowadzono przedmiot „Podstawy przedsiębiorczości”. Podstawę programową tego przedmiotu określa obecnie Rozpo-

ządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2007 roku (DzURP 2007, nr 157, poz. 1100). Podstawa programowa dostosowuje treść i wymagania egzaminacyjne do 75% czasu nauczania przedmiotu. Pozostałe 25% winien zagospodarować nauczyciel, wybierając lub opracowując szczegółowy program nauczania. Istnieje więc pewna swoboda manewru w nauczaniu tego przedmiotu.

- 3.1.2 Jednocześnie, na poziomie gimnazjum włączono do programu swoiste wprowadzenie do programu „Podstawy przedsiębiorczości”. Jest nim stanowiący część przedmiotu „Wiedza o społeczeństwie” moduł „Wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym”. Tworzy on grunt do nauczania przedsiębiorczości, „oswajając” uczniów z podstawowymi pojęciami oraz mechanizmami gospodarczymi.
- 3.1.3 Podstawa programowa narzuca zdecydowany mikroekonomiczny kształt przedmiotu „Podstawy przedsiębiorczości”. Ma on być nakierowany na rozwój osobowości i umiejętności ucznia pod kątem przyszłego funkcjonowania na zmiennym rynku pracy, w otoczeniu rynkowym. Determinuje to w dużej mierze kształt programów nauczania i wspomagających ich realizację podręczników. Kwestie systemowe, instytucjonalne są raczej drugoplanowe. Z drugiej strony, w podstawie programowej umieszczono również dość skomplikowane tematy makroekonomiczne (np. cykl koniunkturalny, problemy bilansu płatniczego i jego równoważenia).
- 3.1.4 Spośród **23** ogólnych zagadnień, ujętych w podstawie programowej jedynie **trzy** dotyczą bezpośrednio rynku finansowego i instytucji pośrednictwa finansowego (Funkcjonowanie giełdy papierów wartościowych; System zabezpieczenia emerytalnego. Ubezpieczenie zdrowotne i ubezpieczenia majątkowe; Pieniądz i banki – bank centralny, banki komercyjne, bankowe i pozabankowe usługi finansowe. Inflacja), a **dwa** dalsze dotyczą pośrednio tej problematyki (Gospodarstwa domowe – dochody i wydatki, inwestowanie własnych pieniędzy, ochrona praw konsumentów; Formy pozyskiwania kapitału i jego inwestowania).
- 3.1.5 Nauczanie „Podstaw przedsiębiorczości” przebiega różnorodnie. W ramach obowiązkowego programu dydaktycznego w szkołach ponadgimnazjalnych na przedmiot „Podstawy przedsiębiorczości” przewidziane są dwie godziny lekcyjne w ciągu całego cyklu kształcenia. Dyrektor szkoły, w ramach swoich uprawnień może dodać na naukę tego przedmiotu dodatkową godzinę. W liceach ogólnokształcących przedmiot ten najczęściej realizuje się w formie skumulowanej, a mianowicie po 2 godziny lekcyjne tygodniowo w klasie II, natomiast w liceach profilowanych i technikach najczęściej występuje układ jednej godziny „Podstaw przedsiębiorczości” tygodniowo w klasach II i III.
- 3.1.6 Większość programów nauczania sugeruje wykorzystanie aktywnych metod nauczania przedsiębiorczości (wizyty w instytucjach finansowych, zapraszanie gości, projekty reali-

zowane w społeczności lokalnej). Tymczasem uwzględniając warunki techniczne i organizacyjne szkół, jak i niewielki wymiar godzin przeznaczonych na naukę przedmiotu, należy się spodziewać, że zajęcia mają w przeważającym charakter „zwykłych” godzin lekcyjnych.

- 3.1.7 93,4% nauczycieli posiadało kwalifikacje do prowadzenia tego przedmiotu. Najczęściej wyrażało się to ukończeniem wyższych studiów ekonomicznych. Rzadkie były sytuacje, w których nauczyciel ukończył jedynie upoważniający do nauczania przedsiębiorczości kurs kwalifikacyjny.
- 3.1.8 Moduł „Wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym” jest najczęściej realizowany przez wszystkie lata gimnazjum. Jedynie dwie trzecie nauczycieli tego modułu posiada odpowiednie kwalifikacje.
- 3.1.9 Według stanu na koniec czerwca 2009 roku, dopuszczone do użytku przez MEN były 23 programy do przedmiotu „podstawy Przedsiębiorczości”, z których 4 mają charakter rozszerzający. (wszystkie tego typu programy opracowała Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości). Aż 20 programów zostało zaakceptowanych przez MEN w latach 2002-2003, natomiast 3 – w latach 2007-2008.
- 3.1.10 Dla uczniów liceów ekonomicznych, liceów profilowanych i techników MEN zalecał na koniec czerwca 2009 roku 25 podręczników, z których 20 to pierwsze wydania, 4 to zmienione wydania nadal dopuszczanych przez MEN podręczników, a 1 – to książka powstała na bazie również nadal dopuszczanego podręcznika. Dodatkowo, istnieje na rynku bardzo duża liczba zeszytów ćwiczeń. Dokładne ustalenie tej liczby i ocena tych pomocy dydaktycznych nie jest możliwa, gdyż zeszyty ćwiczeń nie muszą podlegać akceptacji i rejestracji przez ministerstwo; można jednak szacować, że istnieje ich kilkadziesiąt.
- 3.1.11 W praktyce, wybór podręczników jest mniejszy, niż sugerowałaby to lista MEN. Nie których tytułów nie wznawiano (należy oczekiwać że opracowano je wraz z pojawieniem się nowego przedmiotu, jednak nie znalazły uznania w oczach nauczycieli), inne zaś są podzielone na części. Natomiast kilka podręczników ma charakter bardziej zbliżony do zeszytu ćwiczeń. W rezultacie, faktyczny wybór podręcznika dobrego merytorycznie, aktualnego i przyjaznego czytelnikowi, ogranicza się do kilku pozycji.
- 3.1.12 W kontekście nastawienia w realizacji „Podstaw przedsiębiorczości” na osobę ucznia (jego cechy i praktyczne umiejętności, orientację na rynku pracy i elastyczność wobec wyzwań zmiennego rynku pracy), istnieje miejsce i potrzeba szerszego uwzględnienia instytucji pośrednictwa finansowego, jako tych podmiotów, z którymi absolwent będzie się stykał, bez względu na przyszłą ścieżkę zawodową. Jak jednak wynika z analizy treści programów nauczania i poszczególnych podręczników, ich autorzy nie wykorzystali ani możliwości, jakie

w zakresie edukacji o rynku finansowym i jego elementach dawała podstawa programowa, ani również możliwości rozbudowania podstawy o inne, dodatkowe treści.

- 3.1.13 W analizowanych programach na zagadnienia związane z funkcjonowaniem instytucji pośrednictwa finansowego przeznaczano najczęściej **5-8 godzin** (na ogólną liczbę 76 godzin lekcyjnych, na które rozpisywano najczęściej programy). W dwóch programach na temat tej przewidziano ponad 10 godzin instytucji finansowych. Natomiast w podręcznikach zagadnienia finansów i bankowości zajmowały zwykle około **10%** objętości. W dwóch podręcznikach o największym udziale w strukturze treści związanych z pośrednictwem finansowym, zajmowały one około jednej czwartej objętości.
- 3.1.14 Zasadniczo, pozytywnie należy ocenić aktualność treści programów i podręczników; znamienne, że tematyka, która najczęściej nie jest przedstawiona w sposób aktualny jest integracji Polski z UE oraz bieżące zasady funkcjonowania GPW.
- 3.1.15 Najszerszego omówienia doczekały się banki. Często jednak omawiano ich działalność tylko z perspektywy makroekonomicznej. Pomijano zaś rolę tych instytucji w finansowaniu działalności gospodarczej, a także konkretne usługi oferowane przez te instytucje klientom indywidualnym. Może to budzić zdziwienie w kontekście dużej reprezentacji w programach i podręcznikach zagadnień związanych z funkcjonowaniem i otwieraniem przedsiębiorstwa, jak również z tworzeniem budżetu domowego i zarządzaniem środkami pieniężnymi. Uderza także brak nawiązań do bankowości elektronicznej, coraz popularniejszej i ważniejszej dla klientów oraz znacząco zmieniającej kształt świadczenia usług bankowych.
- 3.1.16 Nie pomijano w programach i podręcznikach zagadnień giełdy papierów wartościowych, często z konkretnymi przykładami zaczerpniętymi z praktyki warszawskiej GPW. Niestety, często informacje dotyczące zasad funkcjonowania GPW nie były aktualne. Ponadto, poza kilkoma wyjątkami, brakowało informacji o całej architekturze polskiego rynku kapitałowego (np. o KPWiG, KDPW).
- 3.1.17 W bardzo wąskim zakresie uwzględniano pozostałych pośredników finansowych, najczęściej tylko wymieniając poszczególne ich typy. Marginalizowana była problematyka ubezpieczeń gospodarczych, przy dość dużej ilości informacji dotyczących ubezpieczeń społecznych. W szczególności, nie przedstawiono operacyjnych aspektów działania ubezpieczycieli i ich kontaktów z klientami. Ponadto, łączono na ogół ubezpieczenia gospodarcze i społeczne w jeden blok, co ze względu na odmienny sens ekonomiczny, jest raczej dyskusyjne. W zasadzie, w przyjętej optyce trudno nieznanemu zagadnienia czytelnikowi stwierdzić, że firmy ubezpieczeniowe także są pośrednikami finansowymi.

- 3.1.18 Prawie nieobecne w badanych materiałach były fundusze inwestycyjne, domy maklerskie, pośrednicy kredytowi oraz instytucje nadzorcze polskiego rynku finansowego (KNB, KNU-iFE), samorządy pośredników finansowych.
- 3.1.19 Niemal w każdym programie zarysowano kształt aktualnego, trójfilarowego systemu zabezpieczenia emerytalnego, pomijano jednak rolę OFE, zasady ich działania, czy kryteria wyboru i oceny funduszy emerytalnych.
- 3.1.20 W niedostatecznym stopniu uwzględnia się konkretne rozwiązania z gospodarki polskiej, omawiając działalność instytucji finansowych na dość dużym poziomie ogólności.
- 3.1.21 Wspólną cechą wszystkich badanych programów oraz większości podręczników było, zgodne z podstawą programową, ukazywanie procesu integracji Polski z UE. Zagadnienia te były jednak ujęte w sposób nieaktualny, głównie z perspektywy korzyści i kosztów z akcesji, która w międzyczasie nastąpiła. Brak problematyki **funkcjonowania** Polski wewnątrz UE, jak również opisu działania samej Wspólnoty – jej zasad, instytucji, itp.
- 3.1.22 Dość szeroko reprezentowane są tematy obecności i aktywności ucznia na rynku pracy, związane z nabywaniem konkretnych umiejętności (autoprezentacji, samooceny, tworzenia CV, listów motywacyjnych, sposobu prowadzenia rozmowy kwalifikacyjnej, itp.), a także zagadnienia otwierania i prowadzenia działalności gospodarczej
- 3.1.23 Brakuje opisu i czasu na pozyskanie przez ucznia konkretnych umiejętności w zakresie np. otwierania rachunków bankowych, wyboru funduszu inwestycyjnego i emerytalnego, gry giełdowej, porównania i wyboru najlepszej oferty poszczególnych produktów finansowych, obliczania prostych wskaźników finansowych, kosztu kredytu, kwoty dyskonta, zyskowności lokaty, itp. Co prawda, kwestie te są obecne w podręcznikach i zamieszczonych tam ćwiczeniach, ale krótki czas przeznaczony na ich realizację rodzi niepokój co do faktycznej obecności tej tematyki. Stąd, zasadne byłoby szersze uwzględnienie takich właśnie zadań w planowanym zakresie tematycznym.
- 3.1.24 Wypracowanie czasu niezbędnego do realizacji tych treści może nastąpić poprzez zredukowanie w podstawie programowej udziału dość skomplikowanych tematów makroekonomicznych, których omawianie, w połączeniu z dość słabą podbudową teoretyczną i ograniczonym czasem, może prowadzić do nadmiernych uproszczeń czy wręcz błędów.
- 3.1.25 Od września 2009 r. w polskich szkołach obowiązywać będą nowe podstawy nauczania dla uczniów rozpoczynających naukę w I klasach szkół podstawowych i I klasach gimnazjów. Kwestie te reguluje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Zmiany te będą wprowadzane w życie stopniowo przez siedem lat. W pierwszym roku obejmą uczniów klas I szkół podstawowych i gimnazjów, w

drugim uczniów klas II, aż sukcesywnie obejmą wszystkie klasy i typy szkół. Uczniowie starszych roczników będą się nadal uczyć według starych podstaw programowych.

- 3.1.26 Zasadniczym celem reformy programowej jest poprawa efektów kształcenia. Wiadomości oraz umiejętności, które uczniowie o przeciętnych uzdolnieniach mają zdobyć na kolejnych etapach kształcenia, wyrażono w języku wymagań. Zmiany nie pozostaną bez wpływu również na realizację „Podstaw przedsiębiorczości” – jedną z postaw, jakie planuje się wykształcić wśród uczniów dzięki reformie jest właśnie bycie przedsiębiorczym. Zgodnie z założeniami reformy, przedmiot ten ujęto jednak wśród tych, których nauczanie przebiega jedynie w podstawowym zakresie.
- 3.1.27 Analizując treść nowej podstawy programowej, można dostrzec zwiększenie, w porównaniu z poprzednią podstawą programową, miejsca poświęconego konkretnym zagadnieniom teoretycznym z zakresu bankowości i ubezpieczeń, znajomości poszczególnych instytucji finansowych, a także orientacji ucznia w rynku finansowym. Ponadto, w nowej podstawie kwestie te w dużo większym stopniu mają charakter mikroekonomiczny, nastawiony na konkretne umiejętności, przydatne w przyszłym życiu zawodowym.
- 3.1.28 Zmiana podstawy programowej musi znaleźć odzwierciedlenie w zmianach programów nauczania „Podstaw przedsiębiorczości”. W sierpniu 2009 roku funkcjonował jednak dopiero jeden program dostosowany do nowej podstawy programowej. Jest on przy tym bardzo trudno dostępny. Podobnie jest w kwestii nowych podręczników do tego przedmiotu
- 3.1.29 Oprócz zmian w podstawie programowej „Podstaw przedsiębiorczości”, reforma wprowadza również uzupełniający przedmiot. Jest nim „Ekonomia w praktyce”. W założeniu, przedmiot ten ma stanowić niejako kontynuację „Podstaw przedsiębiorczości”. Przedmiot ma na celu wykorzystanie wiedzy uczniów dotyczącej zagadnień ekonomicznych w praktycznych działaniach podejmowanych w szkole i poza nią.
- 3.1.30 Planowane zmiany można, jak się wydaje, ocenić pozytywnie. Faktyczny ich wpływ będzie jednak zależny od praktyki realizacji obu przedmiotów w poszczególnych szkołach. Należy też zaznaczyć, że „Podstawy przedsiębiorczości” są nauczane w późniejszych latach edukacji ponadgimnazjalnej, nie objął pierwszy impet reformy. Z tego względu, dotychczasowe zmiany w programach i ofercie podręczników są bardzo małe.
- 3.1.31 Warte rozważenia mogłoby być umieszczenie „Podstaw przedsiębiorczości” na liście przedmiotów, które można zdawać na egzaminie maturalnym. Niewątpliwie, podniosłoby to znacznie prestiż i pozycję tego przedmiotu.

3.2 Pozostałe formy edukacji ekonomicznej

- 3.2.1 Związki między edukacją ekonomiczną dziś a rozwojem gospodarczym kraju w przyszłości, zostały dostrzeżone przez instytucje publiczne i organizacje pozarządowe. Dążą one do przekazania wiedzy ekonomicznej poprzez media, szkolenia, publikacje, konkursy itp., często współpracując ze sobą. Dobrym przykładem mogą tu być programy przygotowane dla młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej przez Narodowy Bank Polski, Fundację Młodzieżowej Przedsiębiorczości i Fundację Bankową im. Leopolda Kronenberga.
- 3.2.2 Brakuje koncepcji programu edukacji ekonomicznej, który byłby realizowany w sposób ciągły, „od podstawówki do liceum”. Taki program winien mieć strukturę modułową, w której jeden – ogólny – program podstawowy byłby dopełniany przez wyspecjalizowane moduły (bloki tematyczne). Dzięki temu instytucje oświatowe, korzystające z tych modułów, mogłyby samodzielnie kształtować treści kształcenia uczniów i tworzyć własne programy zajęć. Możliwość swobodnego określania bloków tematycznych realizowanych na zajęciach lekcyjnych stanowiłaby dodatkową zachętę dla nauczycieli do wykorzystywania programów edukacji ekonomicznej w swojej codziennej pracy. Budowa takich programów w zakresie finansów i ubezpieczeń wymaga jednak innego spojrzenia na problem ich struktury, a także przeformułowania struktury i proporcji podstawy programowej – przede wszystkim w kierunku jej uelastycznienia.
- 3.2.3 Problem ten dostrzeżono w Narodowym Banku Polskim, gdy przygotowywano *Program Edukacji Ekonomicznej*. Zgodnie z nim, ofertę edukacyjną NBP skierowano do trzech grup społecznych: *odbiorców bezpośrednich* - młodzieży szkolnej i studenckiej, *multiplikatorów wiedzy* - dziennikarzy, nauczycieli, liderów opinii, trenerów, duchownych, *opinii publicznej*. Program NBP może stanowić swoisty wzorzec łączenia różnych form edukacyjnych w zespół powiązanych ze sobą działań, zmierzających do zwiększenia wiedzy ekonomicznej w społeczeństwie poprzez wzbudzenie zainteresowania tą tematyką, pokazanie możliwych źródeł wiedzy i sposobów ich wykorzystania, wsparcie instytucji i osób zajmujących się edukacją ekonomiczną, oraz ukazanie i obalenie istniejących stereotypów społecznych.
- 3.2.4 Duży krok w stronę modularnej budowy programów edukacji ekonomicznej wykonała także Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości. Opracowany przez nią projekt „Ekonomia Stosowana”, skierowany do uczniów szkół gimnazjalnych i rozwijający wiedzę z zakresu podstaw przedsiębiorczości, uzupełniają dodatkowe projekty o wyższym stopniu trudności: „Zarządzanie Firmą”, „Banki w Akcji”, „Droga do sukcesu” i „Młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo”. Dopełnia go pilotażowy program skierowany do uczniów szkół podstawowych.

- 3.2.5 Wadą większości projektów i programów edukacji ekonomicznej jest ich ogólny charakter. Są one na ogół poświęcone wybranym zagadnieniom ogólnoekonomicznym. Brakuje programów, które w większym stopniu byłyby poświęcone praktyce gospodarczej. Rażącym brakiem jest niedobór informacji praktycznych dotyczących finansów publicznych, a w szczególności polskiego systemu podatkowego i celnego, a także wiadomości z zakresu ubezpieczeń. Lukę tę mogłyby wypełnić programy poświęcone np. problemom związanym z wypełnianiem deklaracji podatkowych, celnych, metodom wyliczania kapitału początkowego, wzorom umów ubezpieczeń majątkowych i życiowych.
- 3.2.6 Nie ulega wątpliwości, że poziom wiedzy z zakresu ekonomii można podnosić także poprzez organizowanie specjalnych konkursów, skierowanych do ściśle określonych grup odbiorców. Chodzi tu o wspieranie aktywności uczniów i studentów oraz zachęcenie ich do przyswojenia określonych dziedzin wiedzy. Stąd, konkursy kierowane są zazwyczaj do osób, które mają już sprecyzowane zainteresowania.
- 3.2.7 W wyniku uczestnictwa w konkursach uczniowie i studenci wykształcają zdolność myślenia analitycznego i syntetycznego oraz dostrzegania różnego rodzaju związków i zależności w życiu gospodarczym. Konkursy służą nie tylko rozwijaniu dociekliwości poznawczej ich uczestników. Przygotowują również do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu gospodarczym, umożliwiając poznanie i zrozumienie zasad funkcjonowania rynku i gospodarki rynkowej.
- 3.2.8 Tematyka organizowanych konkursów jest bardzo zróżnicowana. Ich przedmiotem jest np. zarządzanie wirtualnym przedsiębiorstwem na giełdzie, tworzenie biznesplanu dla przedsiębiorstwa rozpoczynającego działalność wraz z prognozą działalności na najbliższe lata lub napisanie eseju na wybrany temat. Przyznawane nagrody są zróżnicowane, niekiedy stanowią nawet dofinansowanie działalności gospodarczej rozwijanej przez nagrodzonych. Stanowią zatem bodziec, skłaniający do określonego działania. W większości możliwość otrzymania nagrody stanowi niejako impuls do samodzielnego pogłębiania wiedzy i wykształcenia odpowiednich umiejętności.
- 3.2.9 Mimo różnorodnej tematyki konkursów, uderza fakt, że organizując je praktycznie nie uwzględnia się problematyki ubezpieczeń. Nie ma konkursów dotyczących ubezpieczeń, które byłyby skierowane do uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, natomiast w konkursach adresowanych do studentów nagradza się jedynie prace licencjackie, magisterskie i doktorskie dotyczące ubezpieczeń. Brak konkursów w postaci gier symulacyjnych i wirtualnych przedsięwzięć, którymi mogliby kierować uczestnicy. Można by wykorzystać wzory już istniejących przedsięwzięć edukacyjnych, takich jak „Euromanager”, „Zarządzanie firmą”, czy „Banki w Akcji”.

- 3.2.10 Warto podkreślić, że konkursy dobrze realizują cele popularyzacji określonej problematyki i skłaniają do samodzielnej lub grupowej pracy. Wydaje się jednak, że docierają one do stosunkowo wąskiego grona uczestników. Słabość ta wynika z niedostatecznej promocji idei konkursów w środkach masowego przekazu.
- 3.2.11 Na uwagę zasługuje fakt, że przedsięwzięcia edukacyjne realizowane przez instytucje publiczne i organizacje pozarządowe opierają się na atrakcyjnych dla uczniów metodach dydaktycznych. Ważnym elementem programów edukacyjnych staje się również włączanie do współpracy zaprzyjaźnionych firm, tak by dać uczniom możliwość ich zwiedzenia i zadania pytań ekspertom i konsultantom. Skala tych działań jest jednak jeszcze stosunkowo mała. Ich uzupełnieniem i rozwinięciem mogłoby stać się zakładanie prawdziwych – nie wirtualnych – firm uczniowskich. Mogłyby one działać jako organizacje non-profit, umożliwiając uczniom zdobycie praktycznych umiejętności, przydatnych w późniejszej pracy zawodowej. Ich organizacja wymagałaby jednak dofinansowania i wsparcia know-how ze strony instytucji publicznych i organizacji pozarządowych.
- 3.2.12 Aby utrzymać zainteresowanie nauczycieli i uczniów określonymi programami edukacyjnymi, niezbędne będzie ich opracowywanie w postaci tzw. pakietów multimedialnych. Pakiety te winny zawierać specjalnie wybrane audiowizualne materiały dydaktyczne połączone niekiedy z materiałami tradycyjnymi, tak by zapewnić wzajemnie uzupełniających się źródeł wiedzy. Opracowując kompleksowe programy edukacji z zakresu finansów i ubezpieczeń niezbędne będzie ukształtowanie nowej strategii dydaktycznej, czyli kształcenia multimedialnego.
- 3.2.13 Odpowiednio przygotowane pakiety multimedialne winny zawierać różnego rodzaju szkolenia e-learningowe. Można dostrzec, że od czasu poprzedniej edycji mapy (styczeń 2006 roku), nastąpił gwałtowny przyrost kursów opracowywanych w tej formie, wspieranych dodatkowo blogami i wideoblogami, forami internetowymi i interaktywnymi grami. Trzeba to ocenić pozytywnie, zwłaszcza że za rozwiązaniem e-learningowym przemawiają oszczędność i elastyczność czasu przeznaczanego na szkolenie, efekty skali, wielomodułowość, oszczędność kosztów, aktywny charakter tego typu szkoleń (przykłady, zadania), możliwość monitorowania postępów w nauce. Kurs e-learningowy może stanowić wygodny moduł uzupełniający blok tematyczny każdego programu edukacyjnego.

4. Zalecane działania

Na podstawie opracowanej mapy edukacji finansowej i ubezpieczeniowej sformułowano propozycje działań:

1. Opracowanie programów edukacyjnych dla młodzieży gimnazjalnej, ponadgimnazjalnej i studenckiej poświęconych problematyce ubezpieczeniowej, ze szczególnym uwzględnieniem ubezpieczeń majątkowych i życiowych;
2. Przedstawienie koncepcji modularnego programu edukacji finansowej i ubezpieczeniowej, składającego się z dwóch bloków podstawowych, poświęconych zagadnieniom ogólnym dotyczącym bankowości i ubezpieczeń, oraz bloków uzupełniających, celem których byłoby wykształcenie u uczniów konkretnych umiejętności: wypełnienia deklaracji podatkowej, wniosku kredytowego, oceny warunków zawieranych umów kredytowych i ubezpieczeniowych, obliczenia kapitału zgromadzonego przez ubezpieczycieli itp.;
3. Obserwacja wdrożenia nowej podstawy programowej „Podstaw przedsiębiorczości”, a także wpływu nowej podstawy na programy nauczania i podręczniki do tego przedmiotu. W razie konieczności, uzupełnienie nowych zapisów dokumentu, z naciskiem na kwestie instytucjonalne;
4. Rozwinięcie systemu szkolenia nauczycieli, tak by uzyskali wsparcie w realizacji programów edukacji ekonomicznej z wykorzystaniem innowacyjnych metod i środków dydaktycznych. Ponadto, mimo iż nauczyciele często mają odpowiednie kompetencje do nauczania przedsiębiorczości, to jednak wydaje się, że część zajęć (między innymi dotyczące sektora finansowego) mogliby prowadzić zewnątrzni eksperci, będący specjalistami od konkretnych zagadnień praktycznych.
5. Szersze uwzględnienie w realizowanych programach problematyki europejskiej – celów i zasad działania EBC czy korzyści płynących z wprowadzenia wspólnego pieniądza; na razie, w programach szkolnych i podręcznikach do przedsiębiorczości rozważa się głównie koszty i korzyści z członkostwa Polski w UE;
6. Włączenie do współpracy banków i instytucji ubezpieczeniowych – delegowanie pracowników do przeprowadzania wybranych zajęć lekcyjnych, nawiązywanie kontaktów ze szkołami, organizowanie wycieczek dla uczniów itp.
7. Poprawa polityki informacyjnej – lepsze informowanie o prowadzonych przedsięwzięciach, aktualizowanie danych na stronach internetowych.